

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De forma Ciuilis Eloquentiæ. Capvt XXII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

Iureconsultis Græcè inuenit, scripta, eadem lingua describi curasse, & hodieque in Pandectis Florentinis extare Græca responsa. Authentica quoque ipsa Græcè fuisse scripta, quæ vix paucos ante annos intelligi poterant linguæ Græcæ ignorantia. Duodecim verò legum tabulas maxima ex parte è Græcia delatas, quemadmodum & philosophiam, omnesque ingenias artes, quæ Iuriconsulto maximè congruunt, Græcè fuisse traditas. Græca idèò ut cum latinis semper coniungeret, Tullius filio erat auctor. Norunt omnes Marcum Catonem Censorium, eundem Oratorem, eundem historiam conditorem, eundem iuris, eundem rerum rusticarum peritissimum, inter tot operas militiæ, tantas domi contentiones, rudi seculo litteras Græcas, senem etiam ætateque iam declinui didicisse. Hinc fit ut interpretes Græci, etsi Romanæ antiquitatis ignorantia labi poterunt, & adèò lapsi sunt, magno tamen præsidio sint ijs, qui in hac disciplina cupiunt excellere. Sanè Græca lingua familiaris fuit Modestino, Papiniano, & Sæuola, alijsque omnibus, quorum libris digesta conscripta sunt, ac quæ nunc omnium manibus teruntur, cum addiscuntur breuiore temporis spatio, tum eorundem interpretationibus magno perè iuuamur ad ea, quæ amissimus, & restituenta.

Atqui Theophilo, præter non ita multos in eadem antiquitate lapsus, qui Iustiniani institutiones vertit in Græcam linguam, nullo alio ad eos libros intelligendos esse aptiorem, scripsit Antonius Augustinus, ac reliqui postea comprobantur.

Quid verò ad rerum interpretationem attinet inter plurimos interpretes qui institutiones Iustiniani explanauerunt, perendam maximè existimat Possennius istorum studiorum rationem ex Syluestro Aldobrandino, & Viglio Zuichino, quibus si quis addere voluerit Ioachimum Mynsingerum, & Fraaciscum Hotomannum, meminerit, ne manum, adinoueatur ijs, qui Ecclésiæ permissu non sunt editi, neque emaculari. Sed

de his, & cæteris auctoribus qui
volet illum consu-
lat.

De forma Ciuilis Eloquentiæ.

CAPVT XXII.

Nunc ad formam, & tharacterem dicendi in hoc forensi genere à prudentibus viris traditum venio, de qua re cum in eo libro, quem de stylo conscripsi, nò pauca dixerim, tota hæc tractatio breuior futura est, & ciuilis eloquentiæ limitibus circumscripta.

Atque ut ea tantum atringam genera, quæ nunc spectatissima sunt apud omnes, duas potissimum eius eloquentiæ, quæ nunc in foro, & vita ciuili regnat, sectas esse video: Alij enim orationes instar commentariorum scribunt ex magna linguarum atque testimoniorum sylua congestas, ut amplam speciem doctrinæ præferant; Alij vero dicendi genus longe dispar consectantur accuratum, subtile, elumatum, suauè, optimis sensibus affluens, magno verborum delectu illuminatum, & venusta periodorum cœcinnitate vinctique circumonsum, quod & si minus habeat doctæ ostentationis, minus tamen habet ineptiarum.

Quærent igitur adolescentes cui potissimum Doctorum stylo insistere debeant? nec desunt utrimque oratio marationes, quæ in diuersa suspensos animos abripiant. Nam quod ad primum dicendi generis attinet, magnam concitat doctrinæ opinionem, quæ vna res hominum auribus suauissimè blanditur, magnam habet admirationem, cum in vna orationem videmus omnium fermè sæculorum lumina confluisse.

Loquuntur vnius hominis ore tot veteres; & sua quisque vernacula loquitur, resonant vndique varia idiomata, Græca, Latina, Hebraica, interdum Chaldaica, & Arabica, quibus Italica, & Hispanica non rarè admiscuntur. Non est iam fabula tricorpor Geryon, quem ternis loquutum linguis mythologi consinxerunt, Audimus vno hominis ore tot peregrinas voces, ut eius monstri varietatem miremur esse superatam.

Afferuntur præterea auctores tam diuersi, tam ignoti, tam abditi, qui postliminio in lucem sæculorum redeunt, tam lectæ pronunciantur sententiæ, tam exquisitæ rerum ob-

Eloquentia
ciuilis in
duas sectas
conciisa.

speciem.

ter-

seruationes, tam illustres notæ, vt putes in vnus mortalis anima omnium heroum ingenia, artes inuenta refluuisse. Tum verò hæc dum ex memoriæ sacrario promptissima quadam facundia, & efferuescentibus verbis proferuntur, quis est qui hunc hominem non suspiciat, quis non obstupefeat, imò quis hominem putet, non *viuum quandam, & spirantem bibliothecam, cui Deus omnes antiquarum disciplinarum thesauros crediderit.*

Doctrina orationibus an adhibenda?

Antiquorum laus.

Titillat animos hoc *tergeminum sephos*, & latius in perniciem eloquentiæ sui veneni suauitatem distundit. Quod si quis obijciat tantam peregrinæ eruditionis ostentationem plurimum habere vanitatis: addunt qui se huic stylo addixerunt, longè saniozem, & modestiorem esse: nam qui ex veterum mente loquitur, plus habet modestiæ, quàm qui sui ingenij inuenta suis auditoribus venditat. Aduletur sibi quisque recentiorum hominũ, quantum volet, & novos ingenij sui fœtus, vt partum simiæ solent, demiretur, nũquam tamen hoc assequetur, vt antiquos illos, quibus coronatis tot sæculi plauserunt, de gloriæ hereditate dimoueat. Quamobrem, cum dicunt sua, parum habent auctoritatis, at cũ veterum sententias, & monumenta referunt, non iam homines loqui videntur, sed quædã ex tripode oracula.

Hinc fructus apud auditores vberior, quibus, etiamsi præceptorem egeris, haudquam persuaseris, vt à te audita, quasi antiquorum effata suscipiant, siquidem rebus etiam optimis faciliè adhærescit ex nouitate fastidium: sed ne multis (inquiunt) rationibus moremur, discrimen omne sustulit experientia, nam qui huiusmodi actiones habent, aut orationes, nullis veterum sententijs, quasi stellis illuminatas, etiamsi lautissimum manufactæ orationis explicent instrumentum, frigidè tamen, & oscitanter audiuntur, nec prodest quod dicant se orationem, ex veterum quidem sensibus coagmentatam fingere, sed consultò premere, ne obscurent eloquentiam. Primum enim illiberales sunt, & erga summorum hominum manes ingrati, qui eorum premere nituntur memoriam, & iis tenebras offundere, à quibus lucem accepere. Deinde si nolunt intelligi, cur vtuntur, cur operam ijs impendunt: cur clauum purpuræ insuunt, si regendi consilium est, sed nec tamen illi regunt, & qui hæc alijs disrudent, postquam contra doctos omni co-

natu declamauerunt, doctrinam auctorum vsurpant, haud quidem laenter, & obscure, vel si quis modestiorem se in ea re fingat, vt illa virgo Virgiliiana:

Et fugis ad salices, & se cupis ante videri.

Hæc fermè huius sectæ argumenta.

Equidem fateor violentum esse consuetudinis imperium, cuius vis vbi semel in hominum animos, sensusque peruasit, non facile, nisi grauissimæ cuiusdam auctoritatis viribus, & læcitis refringitur.

Qui primi in foro gallico post superiorum sæculorum infantiam, præcipua quadam eloquentiæ maiestate eminere visi sunt, cum essent, & sanctiore doctrina ex culti, & variorum librorum lectione calerent, statim se in hoc dicendi genus coniecerunt, quod in tanta linguarum, & rerum ignoriã, plenissimum erat admirationis.

Ataque illi cum essent auctoritate graues, eruditione celebres, & ciuiliũ artium disciplinis præclarissimè instructi, plurimos habuerunt imitatores, qui se ad vnus principis exemplar, quantum maximè possant, nituntur effingere. Sed orientur (opinor) viri, nisi iam nati sunt, magni, & sapientes, qui illam dicendi peruersitatem, que se nostrorum hominum agglutinavit ingenijs, aut penitus euellent, aut certe succilis viribus debilitatam, & comminutam in aliud domicilium emittant.

Est enim profectò error mentis, qui se dulcibus vijs instillat, & specioso quodam doctrinæ pretextu oppressis vanitate sensibus illudit.

Primum enim, quis veterum ita loquutus est?

Non sum is, qui velim omnia semper ad normas antiquorum reformari, scio multa pro sæculorum varietate, multa pro hominum ingenijs, populorumque disparitate mutari, maximè verò in eloquentia, cuius hoc fuit semper regnum, scenæ (vt aiunt) opinionique seruire. Sed tamen haudquamquam arbitror, contempendam præstantissimorum hominum, in ijs præcipue artibus, quarum gloria floruerunt, auctoritatem.

Quis igitur tanta idiomatum varietate, tam densa testimoniorum copia loquutus est?

Non mirum est (inquiunt) si Græci, qui & linguam suam mirantur impensius, & cæterarum gentium artes, ac disciplinas respu-

Consuetudinis vi.

Doctrina pia & iustitiam farrago iuueni. in mica

unt, nunquam ferantur his testimonijs delectati, nisi fortè Mosem velis à Demosthene Hebraicis citari verbis. Esto, hoc concedamus, Græcos, vt plurimum sua lingua contentos, cæterorum populorum idiomata, vel ignorasse, vel contempnisse: diffiteri tamen non possumus, aliquos etiam veterum Græcorum latinis litteris exultos. Nam & Eusebium nouimus Virgilianos versus ex Pollione Græcos fecisse, nec imperitum latinæ linguæ fuisse exstimem Gregorium Nazianzenum, qui de Cypriani eloquentia tam accuratum tulerit iudicium. Sed & Demetrium quendam, ex græcis accepimus, Diuum Thomam græcis litteris reddidisse, quod olim Zacharias Pontifex, in Gregorij magni dialogis fecerat, quando tamen illi latina cum græcis commiscuit.

Hoc Demetrius Phalereus, vir iudicij (vt apparet) limatissimi, in oratione fieri prohibet.

Quid verò latini oratores, & qui vnus omnium instar est Tullius, quando prolis, & frequentibus Græcorum testimonijs in orationibus vtitur.

Atqui profectò hic vir, si quisquam alius græcarum litterarum fuit peritissimus, & ea etiam argumenta sapius attigit, in quibus liberius exultare poterat, vt in humaniorum scientiarum laudibus, ea oratione, quam pro Archia Poeta conscripsit. In hac tamen, & in cæteris, consultò eam Græcæ eruditionis ostentationem fugit, ne forum in Varronis bibliothecam commutare videatur.

Neque tantum hoc exemplo docuit, sed quid ipse de tota re sentiret, in grauiissima Antonij Oratoris persona paucis indicauit his verbis.

Cicero 2. de orat. c. 13. Semper ego existimaui iucundiorē, & probabiliorē huic populo Oratorem fore, qui primum quamminimam artificij alicuius, deinde nullam Græcarum rerum significationem daret.

Verrius in eloquentia gall. a. Nil opus est cetera persequi, si nostra querimus tempora: ecce præ oculis, & manibus omnium, vir, quo neque auctoritate quisquam grauior, neque acrior iudicio, nec vsu ciuili eloquentiæ limatior. Verrius Procancelarius, qui in eo libro, quem de Gallia eloquentia non minus sapienter, quam politè conscripsit, totam illam rerum, & testimoniorum inconditam farraginem, tam

grauis censura perculit, vt ad eius iudicium aliquid addere sit de re ipsa multum detraxere.

Quo se igitur præsidio tuebuntur, qui hanc dicendi rationem defendunt, an ijs rationibus, quas supra commemorauimus.

Enimuerò multum habet hoc laudis, variani locorum, atque testimoniorum sylvam congerere, quod mediocribus etiam ingenijs, si librorum copia affluerit, potest esse commune.

Num verò hoc potius admirabile est orationem egregijs præditam sensibus, leni, & æquabili tractu diffusam, accuratam iudicio, verborum luminibus, & temperie figurarum præclarissimè confluentem, quasi magnæ mentis flumen in aures circumstantiam profundere, quam ex Sauchoniaronis fragmentis, Glyca, & Micrologo patidiusculos aliquot locos eruere.

Hæc dico, non quod doctorum virorum operam in commentarijs, & obseruationibus antiquitatis respiciam, quæ magnam apud literatos obtinet commendationem, sed eloquentiæ laureis præferri haudquaquam tulerim: nam & ipsi, qui hæc scribunt, experiantur quanta facilitate excidant ijs, qui in librorum vsu mediocriter sunt versati, & si quod poema, aut orationem suo Marte pangere aggrediantur, tum demum ferari coguntur, artem dicendi omnium esse operosissimam.

Qui sit igitur, vt non æquè suos auditores teneat eloquentia, ac varia solent eruditio?

Primum, quia rarò talis inuenitur eloquentia, quæ perurat, & rapiat: deinde, quia si quæ optimè conscripta fuerint, non talem nanciscuntur actionem; paucos denique legitimos habet de sua dignitate iudices: nam quæ ferè dicuntur ab eloquentibus, cum ea terfa, & nitida esse oporteat, fit, vt ab imperitis in promptu cuique esse iudicentur: idem tamen si hoc ipsum conentur dicere, agnoscunt quantum, non dicam in ista grandi eloquentia, sed in minuta quidem sublimitate sit difficultatis. Quod si & ipsa esset, quæ esse debet eloquentia, & æquas, ac eruditas aures haberet, nihil esset ex omnibus humanis artibus admirabilius. Sed honorificum est (inquitur) & modestum, præclaris veterum vti testimonijs, nec sua pro antiquis obtrudere. Quasi verò antiquorum doctrinæ nun-

Kkkk cium

*Eloquentia
ur ed. e
videtur
eruditionis*

eum remitteret eloquentia, nec eos & sapie,
& honoris caussa appellaret. Num verò, & v-
bi vis probationum desiderat, si qua sint in
authorum verbis *ἑμαρτωλότης*, hæc exequiunt
eloquentes; num firmissimas habent ex omni
scientiarum instrumento rationes, num ea-
rum Principes crebris appellant sermonibus,
num ipsi laudant impensius: num de suis ali-
quid arrogantijs prædicant? Quod si nihil an-
tiquorum inuentis addi nostri Censores vo-
lunt, suadeo vt artes, & ingenia, in pistrinum
quoddam contumeliosæ feruitus adigant,
nec patiantur homines exercere quod nati
sunt. Sed nos docto scholiastæ, & philologos
suis commentarijs relinquamus, & nihil e-
loquentia dignum iudicemus, in quo offusa
testimoniorum luxuries lucem obscuret ora-
tionis.

*Causulas
splendide
tractare.*

*Vnguentum
in lenticula.*

Rectè igitur præcipere videntur, qui hæc
de forensi eloquentia præscribunt.

Primum, vt forma generis iudicialis no-
tior sit, atque illustrior, distinguenda sunt om-
nino genera causularum; quædam enim sunt
causulae, de quibus & audire, & dicere penè
indignum est, ad quas si splendorem eloquen-
tia patronus afferat, is videatur *ἰσιφανῆς*
enim illustrem orationem asserere debet, nisi
qui parem causam inuenit. Alia sunt or-
nata, & planè *ἐπιμυκτης*, quæ apparatus
stylum desiderant: alia sunt medio-
eres, quæ attemperatum dicendi genus postu-
lant: alia denique negotiosa, & graues, quæ
sine furo verborum, & affectatione rerum
tractandæ sunt. Et grauius in ijs peccant, qui
vt eruditionis famam consequantur, ardent
quodam prurigne citandi, & passim orationi-
bus authorum testimonia iisdem verbis in-
gerunt, quæ ad inanem potius ostentationem,
quàm ad robur causæ attinent.

Secundum vitium est eorum, qui exqui-
sitam vernantis styli lasciuiam, variæque ex-
policionis figuras solertiſſimè componunt,
quos Persus merito exagitat.

*Eures, ait, Pedio, Ped' tu quid? cùmina ra-
sis*

*Libra in Antisthetis, doctas posuisse figuras
Laudatur, bellum hoc, hoc bellum, an Romu-
le ceuis,*

*Men moueat qui p' s. & canet si naufragus,
assem.*

*Protulerim cantas fracta cùm in trabe
pictum,*

*Ex humero portes verum nec nocte paratum,
Plorabis qui me uolet incuruasse querela.*

Quidem tam frigidum, atque alienum,
quàm in discrimine capitis, aut fortunarum
ambitioso genere orationis sese ostentare? &
Blasum imitari, qui sacrilegij, & peculatus
postulatus, à Cyrenensibus capitis causam
dicens, non se oratorijs defendit lacertis, sed
Neroni placitum sperans, leuia carmina, &
faciles versus in Senatu recitauit?

*Versus ad
causas mo-
dè addidit.*

Tertium eos spectat, qui vel in leuioribus
causis petitas ex varia antiquitate historias
tam auidè intercipiunt, vt in hoc suū palma-
rium, vel præcipuum repositum esse arbitren-
tur, quos si non aliud, illud certè Lucilij edo-
cuisse deberet.

*Antiquarij
Causulas
exagitant.*

*Χειρῖδιον, καὶ βῆν ἀπολάλεχε, καὶ μίαι
ἀγα,*

*Ὁν χάρειν εἴληφας, μισθάριον Μεθη-
κλεις.*

*Οὔτε ᾗ μοι κοινόν τε πρὸς Ὀδρουδάων γε-
γόντας,*

*Οὔτ' ἀπαγάω κλέπτας οὔτ' ἀπὸ δερμο-
πυλῆς.*

*Ἀλλὰ πρὸς Εὐτυχίδ' ἡχομάς κρῖον, ὡς π
ποιεῖ:*

*Ἐνθα ᾗ μοι Πέρξης, καὶ Λακεδαίμο-
νι:*

*Πλὴν καμὲν μνήσθη νόμιμα χάρειν, ἢ μέγα
χρᾶς:*

*Ἀλλὰ λέγει κλυεκλής, ἀλλὰ τὸ χειρῖ-
διον:*

Quod Martialis lib. 6. festiuissimè imitatus
canit.

Non de vi, neque cadè, nec veneno,

Sed sis est mihi desribus capellu.

Vicini queror has abesse furto.

Hoc iudex sibi postulat probari.

In Cannas, Mithridaticumq; bellum,

Et periuria punicæ furoris,

Et Syllas, Mariosq; Mutiosq;.

Magna voce sonas, manusq; totas,

Iam dic Posthume, desribus capellu.

Sublatis igitur his, & similibus vitijs pro-
uidere debet hoc maximè tempore orator, vt
dicenda, tacendaque calleat, ac semper ad e-
uentum festinet, & ad medias res, non secus
ac notas auditorem rapiat. Superuacaneum
non modò, sed & puerile videtur communi-
bus

bus causis exordia adtexere, trahereque diffusis, & in transitionibus, ac parergis luxuriare, quæ omnia ludentium sunt potius declamatorum, quam negotiosorum hominum.

Quartum ad eos pertinet, qui longos amant circuitus, & diem, quod aiunt dicendo eximere. Bene de hac re monet Paschalius. V. C.

Quæ ratio (inquit) est adstricti moris, totiusque adeo vitæ, eadem quoque est sermonis: vt enim in libera ciuitate fatendum est multa redundare in moribus, ita in orationibus, quæ ibi habentur, multa plerumq; inest procacitas linguæ, & superfluous quedam verborum luxuries similis morum. Id totum in aula excipitur magno derisu, & exponitur pari fastidio. Quippe aulico palato, id est, docto, & erudito, nihil magis ad gustum est, quam sobrietas quedam ponderosa. Senatores liberi populi hoc se amplectuntur, quod multo sermone diem eximunt, ac multa libertate agunt.

At in aula hæc libertas est pro lasciuia, & nisi temperatur, continuo deridenda propinatur. Neque enim nuda, aut sola placet, sed ita si obnubitur grata illa suauitate, quæ progignit peritia morum Principis. Illa quidem simplicior, hæc artificiosior. Et verò attenti, & perspicaces rerum æstimatores satis intelligunt, in ijs gentibus, quæ regnantur, vulgarem sermonem, cui merito nomen indi potest mori speculo, præ se ferre nescio quid pressi, concinni, neruosi, quale extat illud de Menelao dictum, qui,

*ἔτι σοφώδην ἀγόρευε
Παῖδά τι ἄλλὰ μάλ᾽ ἀλεγείας.*

GENVS IVDICIALE.

De statu, & tractatione causarum.

CAPVT XXIV.

Restat vt Patronum, armis pietatis,loquentiæ, & eruditionis instructum, in causarum tractationem, quasi in aciem educamus. Quæ in te primum cognoscendæ sunt, quæ a Græcis *στάσις* appellantur, de quibus, cum iustitia sint prope apud Rhetores

Græcos sermonum curricula, lubet rem in pauca contrahere.

Status (vt ex vulgatis definitionibus constat) est quæstio, quæ ex primo causarum conflictu nascitur, in quo sciendum est, quod habet Tullius, quid sit intentio, depulsio, quæstio, ratio, ratiocinatio, infirmitas, quæ D. August. in sua Rhetorica fusius explicat.

Intentio igitur est, cum crimen aliquod intenditur ab aduersario, vt C. Flaminius Tribunus plebis Rempublicam malè gessit: hunc pater suus consilium plebis habentem de templo deduxit. Arguitur à filio læsæ maiestatis.

Depulsio, cum crimen defenditur à reo, vt non læsi maiestatem: ex hoc conflictu status sit.

Quæstio an maiestatem læserit Caij Flaminij pater?

Ratio, quod affertur in causæ fundamentum, vt in filium meum potestate vltus sum (inquit parens.)

Rationis infirmitas, cum diluatur, quod ad fulciendam causam affertur. At enim, qui patria potestate, hoc est priuata auctoritate, Tribunitiam potentiam, videlicet populi potestatem minuit, is maiestatem læsit. (Arguit filius.)

Iudicatio *κρίνωμενον* summa totius rei, & status quæstionis, ad quem collineare debent omnes argumentationes. An minuat maiestatem, qui in Tribunitiam potestatem patriæ auctoritate vtatur.

Longum est recensere, quot sint in hac parte scholasticorum, tum Græcorum, tum Latinorum ineptiæ, qui infinitas prope præceptorum minutiæ de statibus congerunt. Ne tamen artis formulæ ignorarentur, placuit istud ex Curio Fortunatiano veteris iuriconsulto subijcere.

DE STATV inuestigando.

Et de causis Asystatis.

CAPVT XXV.

Ἀσύστατοι, quæ appellantur causæ sine quomodo statu, & fundamento, secundum Herodign. scilicet. magoram sunt quatuor modis, quum tur.

Kkkk 2

Statu
quid.

Asystata
causa sine
funda esto

est.

Patronorū
grauissimū
stylus.